

STRATEGINĖS LIETUVOS NACIONALINĖS BIBLIOTEKOS KRYPTYS TARPTAUTINIŲ ORGANIZACIJŲ IR EUROPOS SĄJUNGOS INFORMACINĖS POLITIKOS KONTEKSTE

Regina Varnienė

LNB direktoriaus pavaduotoja, Bibliografijos ir knygotyros centro direktorė dr. Regina Varnienė atstovavo Lietuvos nacionalinei Martyno Mažvydo bibliotekai 70-ojoje Generalinėje IFLA konferencijoje, įvykusioje šiais metais rugpjūčio 22–27 d. Buenos Airėse (Argentina), Pasaulio nacionalinių bibliotekų direktorių konferencijos (CDNL) kasmetiniame susitikime rugpjūčio 25 d. Buenos Airėse (IFLA konferencijos metu), Europos nacionalinių bibliotekų direktorių konferencijoje (CENL) rugsėjo 22–24 d. Romoje.

Minėtų renginių metu priimti dokumentai ir rezoliucijos paskatino straipsnio autorę pažvelgti į Lietuvos nacionalinės bibliotekos kaip publikuoto kultūros paveldo atminties institucijos, taip pat atsakingos už šalies dokumentų bibliografinę apskaitą, veiklos strategijų artimiausiam penkmečiui.

Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. lapkričio 12 d. nutarimu Nr. IX-M87 patvirtintos Valstybės ilgalaikės raidos strategijos tikslas apibūdinamas kaip žinių ir saugios visuomenės bei konkurencingos ekonomikos sukūrimas. Siekiant šio tikslo svarbu visiems Lietuvos gyventojams sudaryti lygias galimybes įgyti žinių, įgūdžių ir kvalifikaciją, naudojantis ryšių ir informatikos technologijų pranašumais, lanksčiau prisitaikyti prie greitai kintančių sąlygų bei mažinti socialinės, turtinės, geografinės padėties sąlygojamus informacijos technologijų naudojimo galimybių skirtumus, šalinti miesto ir kaimo ITT infrastruktūros netolygumus, suteikiant visiems šalies gyventojams vienodas galimybes naudotis technologijomis ir informacijos ištekliais.

Lietuvos kultūros ilgalaikės strategijos tikslas - saugoti ir aktualinti paveldėtąsias bei bendrąsias Europos kultūros vertybes jungiantį Lietuvos kultūros savitumą, užtikrinti jos tęstinumą, atvirą prieigą ir konkurencingumą šiuolaikiniame Europos Sąjungos ir pasaulio kultūrų kontekste. Šis siekis atitinka Europos Sąjungos (toliau -

ES) kultūros paveldo skaitmeninimo politiką apibrėžiančius Lundo principus (*The Lund Principles*. Lund. 4 April 2001) ir Lundo veiksmų planą (*Action Plan on Coordination of Digitisation Programmes and Policies: Implementation Framework for Digitisation Coordination Actions in Europe*. 23 July 2001), priimtus ES šalių sutarimu ir atitinkančius ES Tarybos 2002 m. priimtą Europos veiksmų planą – skatinti europinio turinio plėtrą ir prieigą globaliuose tinkluose, išnaudojant visas skaitmeninių technologijų galimybes, ir sukurti bendrą Europos informacijos erdvę, leidžiančią įgyvendinti vieningos Europos idėją, plėtoti verslo ir viešųjų paslaugų infrastruktūrą.

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos (toliau – LNB) misija yra prisidėti prie kultūros, švietimo, mokslo bei informacinės visuomenės plėtros kaupiant, saugant ir sudarant sąlygas naudotis sukauptais dokumentais, saugant ir propaguojant nacionalinį kultūros paveldą, atliekant bibliotekų mokslo tiriamojo ir metodinio darbo koordinavimo centro funkciją. Visa savo veikla biblioteka padeda įgyvendinti Vyriausybės nustatytą prioritetą – plėtoti informacinę visuomenę.

Pagrindinis LNB tikslas – **visuomenės bibliotekinis bei informacinis aprūpinimas ir nacionalinės kultūros paveldo vertybių išsaugojimas**. Jo siekdama LNB vykdo šias programas:

- užtikrina Lietuvos vartotojų informacinį aprūpinimą ir publikuoto tautos paveldo išsaugojimą;
- modernizuoja Lietuvos bibliotekų technologinius procesus ir gerina vartotojų aprūpinimą informacinės visuomenės kūrimo sąlygomis;
- plečia ir gerina informacines paslaugas vartotojams.

Atsižvelgiant į IFLA Nacionalinių bibliotekų sekcijos (<http://www.ifla.org/VII/s1/index.htm#StrategicPlan>), CDNL ir CENL strateginės veiklos kryptis, kurios atitinka ES informacinės politikos tendencijas, LNB artimiausiam penkmečiui turėtų pakoreguoti savo veiklos strategiją elektroninio lietuviško turinio kūrimo ir kultūros paveldo prieigos užtikrinimo kryptimis, kurios pristatomos šioje publikacijoje.

1. *Ilgalaikis šalies kilnojamojo kultūros paveldo išsaugojimas ir prieiga*

1.1. Normatyvinė bazė

Vykdydama pagrindinę nacionalinėms bibliotekoms būdingą kultūros paveldo depozito funkciją, LNB vadovaujasi UNESCO/IFLA vadovu (*Guidelines for Legislation for National Libraries*), reglamentuojančiu šią funkciją 1996 m. lapkričio 22 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 1389 "Dėl spaudinių ir kitų dokumentų privalomųjų egzempliorių siuntimo bibliotekoms tvarkos", užtikrinančiu dokumentų

nemokamų privalomųjų egzempliorių pristatymą LNB, kurių vienas yra saugomas Nacionaliniame publikuotų dokumentų archyve.

Vykdydama šią funkciją LNB sprendžia tokius uždavinius:

- kontroliuoja dokumentų nemokamų privalomųjų egzempliorių pateikimą Nacionaliniam publikuotų dokumentų archyvo fondui ir bibliotekoms;
- kaupia ir saugo Lietuvoje ir užsienyje publikuotus lituanistinius dokumentus;
- kaupia ir saugo elektroninius išteklius LIBIS Elektroninių išteklių archyve.

CDNL, CENL, IFLA Bibliografijos ir Nacionalinių bibliotekų sekcijos ragina pasaulio nacionalines bibliotekas peržiūrėti dokumentų privalomųjų egzempliorių įstatyminius aktus, reglamentuojančius šalies dokumentų surinkimą archyviniam saugojimui, atsižvelgiant į elektroninių išteklių atsiradimą bei jų išskirtinumą greta tradicinės formos dokumentų.

Įstatyminės bazės tobulinimo kryptimi jau žengia daugelis Europos šalių. Todėl ir Lietuvoje būtų tikslinga parengti atskirą dokumentų privalomojo egzemplioriaus įstatymo projektą, pagrįstą UNESCO ir ES šalių pavyzdžiu ir praktika. Dokumentų privalomojo egzemplioriaus įstatymo būtinumas iškilo pradėjus kaupti ir saugoti Lietuvos internete skelbiamus elektroninius išteklius, remiantis 1996 m. lapkričio 22 d. Lietuvos Vyriausybės nutarimu Nr. 1389 "Dėl spaudinių ir kitų dokumentų privalomųjų egzempliorių siuntimo bibliotekoms tvarkos", kuriame leidėjai pasigenda elektroninių išteklių, savo pareigų ir autoriaus teisių apsaugos platesnio išaiškinimo ir tuo remdamiesi nenoriai pasirašo su LNB bendradarbiavimo sutartis.

Naujasis dokumentų privalomojo egzemplioriaus įstatymas turėtų:

- aprėpti ir numatyti naujas informacijos laikmenas, tarp jų elektroninius išteklius internete, kurių komplektavimas nėra pakankamai išaiškintas minėtame Vyriausybės nutarime ir juridiskai įteisintas šalies teisiniuose aktuose;
- formuoti nacionalinę dokumentų privalomojo egzemplioriaus, svarbiausio šalies Nacionalinio publikuotų dokumentų archyvo komplektavimo šaltinio ir šalies dokumentų bibliografinės apskaitos pagrindo, politiką;
- numatyti ir patikslinti privalomojo egzemplioriaus dokumentų rūšis, kiekį, leidėjus ir gavėjus, dokumentų pristatymo tvarką ir terminus, atsakingus asmenis;
- teisiškai pagrįsti dokumentų pristatymą bibliotekoms, autorių teisių apsaugą bei prieigą prie dokumentų.

Dokumentų privalomojo egzemplioriaus įstatymas numatytų aktualius skirtingų laikmenų dokumentų

privalomojo egzemplioriaus gavimo ir pristatymo būdus, naujų technologijų ir naujos kartos informacijos laikmenų įtarkimą į privalomojo egzemplioriaus aprėptį.

Įstatymo būtinumas akivaizdus: toks teisinis dokumentas turėtų parodyti atminties institucijų santykių su kitais intelektualinės nuosavybės produktais ir jų savininkais bei numatyti šalies privalomojo egzemplioriaus dokumentų teisinės apsaugos principus. Visų dokumentų, neišskiriant ir elektroninių išteklių, privalomųjų egzempliorių kaupimas glaudžiai siejasi su autorių teisių ir gretutinių teisių apsauga. Naujos komunikacijos priemonės - internetas, kaip naujas bibliotekų komplektavimo objektas, sudaro prielaidas autorių teisių pažeidimams, nes informacijos pateikimas elektronine laikmena negali būti traktuojamas visiškai taip, kaip tradicine. Privalomojo egzemplioriaus įstatymas aptartų privalomųjų dokumentų, kuriuos gauna biblioteka, taip pat autoriaus teisių apsaugos ir prieigos klausimus.

Įstatymas turėtų ženkliai apriboti dokumentų nemokamų privalomųjų egzempliorių skaičių; tas skaičius turėtų neviršyti nurodyto UNESCO rekomendacijose bei atitikti ES šalių praktiką. Lietuvos bibliotekų komplektavimo klausimai neturėtų būti sprendžiami dokumentų privalomųjų egzempliorių pagrindu pažeidžiant leidėjų teises.

1.2. Kilnojamojo kultūros paveldo ilgalaikio išsaugojimo strategija ir programos

Nors Lietuvos kultūros ilgalaikės strategijos programoje ir numatyta saugoti bei aktualinti paveldėtąsias bei bendrąsias Europos kultūros vertybes jungiantį Lietuvos kultūros tapatumą bei užtikrinti jo ilgalaikį išsaugojimą, tačiau Lietuvoje, skirtingai nuo daugelio ES šalių, tarp jų ir nuo Latvijos bei Estijos, iki šiol nėra suformuoto valstybinio požiūrio į Lietuvos kultūros paveldo ilgalaikį išsaugojimą aprėpiant visose atminties institucijose saugomas kilnojamasias vertybes, jas skaitmeninant ir taip gerinant jų prieigą. Tai stabdo Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo programų rengimą, jų įtraukimą į bendruosius programavimo dokumentus, kurie sudaro galimybę rengti tikslinius projektus ir kreiptis į ES struktūrinius fondus finansinei paramai gauti. Indiferentiškas Kultūros ministerijos požiūris į ES struktūrinių fondų lėšas, pasiekiančias Lietuvą, privertė šios ministerijos žinioje esančias institucijas pačias imtis iniciatyvos ne tik rengti projektus, bet ir spręsti kai kuriuos strateginius kultūros politikos klausimus. Vienas jų - kilnojamųjų kultūros vertybių skaitmeninimo ir prieigos koncepcijos parengimas. Apmaudu, kad vasaros viduryje LNB parengtos koncepcijos projektas iki šiol nepatvirtintas.

Perspektyvoje siekiant išsaugoti nykstantį kultūros paveldą ir gerinant jo prieigą būtinas valstybinis požiūris į šią problemą. LNB yra pradėjusi Lietuvos kilnojamojo kultūros paveldo skaitmeninimo ir prieigos gerinimo iniciatyvą ir todėl artimiausiu penkerių metų laikotarpiu turėtų koordinuoti:

- efektyvios Lietuvos kilnojamojo kultūros paveldo skaitmeninimo valdymo struktūros kūrimą, užtikrinant atminties institucijų — bibliotekų, muziejų, archyvų - išpareigojimą vykdyti nuoseklų ir ilgalaikį kilnojamųjų kultūros vertybių skaitmeninimą (tokią iniciatyvą LNB jau parodė, parengdama Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo ir prieigos koncepcijos projektą);

- integralios Lietuvos kilnojamojo kultūros paveldo informacijos sistemos, užtikrinančios ilgalaikį kilnojamųjų kultūros paveldo vertybių išsaugojimą ir jų visuotinę prieigą, kūrimą ir šios sistemos integraciją į bendrą Europos kultūros paveldo informacinę erdvę. Tokios sistemos pagrindas būtų sukurtas, jeigu iš ES struktūrinių fondų bus gauta parama, kurios LNB siekia vykdydama Integralios virtualios bibliotekų informacinės sistemos sukūrimo projektą (projektas bus vykdomas 2005-2007 metais);

- prieigos prie egzistuojančių bibliotekų, archyvų ir muziejų fondų gerinimą, sukūrus projektuojamą sistemą integruojant muziejus ir archyvus į bendrą struktūrą;

- kultūros paveldo atrankos skaitmeninimui kriterijų formavimą;

- atrinktų skaitmeninimui kilnojamųjų kultūros vertybių sąrašų sudarymą;

- skaitmeninimo ir prieigos programų bei projektų rengimą ir įgyvendinimą;

- pažangių skaitmeninimo technologijų, techninių standartų ir normų bei daugiakalbystę palaikančių sistemų rekomendacijų rengimą siekiant išvengti pakartotų investicijų į kilnojamųjų kultūros vertybių skaitmeninimą.

Kilnojamųjų kultūros vertybių skaitmeninimas ir prieiga padės:

- saugoti, kurti ir skleisti nacionalinį tapatumą, skatinti nacionalinės kultūros atvirumą ir prieigą;

- užtikrinti patikimą kilnojamųjų kultūros vertybių saugojimą ir pateikimą vartotojui;

- sustiprinti Lietuvos institucijų sąveiką kaupiant, sisteminant ir perduodant informaciją apie šalyje sukauptas kilnojamasias kultūros vertybes.

Kita svarbi kilnojamųjų kultūros vertybių dalis yra publikuojami internete elektroniniai ištekliai, kuriuos jau prieš keletą metų visos minėtos tarptautinės organizacijos pripažino svarbiu kultūros paveldo objektu.

Ypač daug dėmesio interneto dokumentai sulaukė CENL susitikime (Romoje), kuriame buvo aptariama susikūrusio Tarptautinio interneto dokumentų saugos

konsorciumo (*International Internet Preservation Consortium — IIPC*) veikla. Šiuo metu jam priklauso 11 nacionalinių bibliotekų ir Interneto archyvas, o nuo 2005 metų vasaros bus priimamos ir kitų institucijų paraiškos. Konsorciumo tikslas - dalytis patirtimi atrenkant, įgyjant, kaupiant ir saugant dabar ir ateityje internete skelbiamus dokumentus. Jis planuoja skatinti įprastų priemonių ir technologijų taikymą ir tobulinimą, ypač greitų automatinio apdorojimo priemonių naudojimą bei remti visas nacionalines bibliotekas, kurios kreipsis pagalbos dėl interneto išteklių archyvavimo problemų.

CENL sudarė šešias veiklos grupes:

- struktūrą tirianti grupė;
- tyrėjų reikalavimus nagrinėjanti grupė;
- grupė, dirbanti su priemonėmis, kuriomis galima giliai įsiskverbti į žiniatinklį;
- grupė, dirbanti su formomis ir bandymų vietomis;
- gilaus žiniatinklio grupė;
- turinio tvarkymo grupė.

Su grupių veikla galima susipažinti svetainėje www.netpreserve.org. Šių darbų kontekste Lietuva, jau pora metų vykdanči šalies interneto dokumentų surinkimą (šiuo metu - 21,5 mln. URL), prisijungia prie šalių lyderių.

Taigi ateityje LNB turėtų aktyviau dalyvauti Tarptautinio interneto dokumentų saugos konsorciumo veikloje ir taikyti praktikoje šio konsorciumo darbo grupių rengiamus pasiūlymus.

Jau minėtame CENL posėdyje pristatant EBLIDA (*European Bureau of Library Information and Documentation Associations*) veiklą daugeliui dalyvių iškilo klausimas dėl archyvuojamų elektroninių išteklių laisvos prieigos, nes šiuo metu aktyviai propaguojama atviros archyvų prieigos iniciatyva. EBLIDA direktorė Gonzaliz Pereira sutiko, kad kol kas ši problema yra daugiabriaunė, atspindi skirtingus leidėjų ir atminties institucijų interesus. EBLIDA direktorės išsakytos mintys nepadėjo išspręsti problemos, tik paskatino ją spręsti. Todėl interneto dokumentų prieigos klausimai turėtų būti derinami su Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymu, kurio nauja redakcija įsigaliojo nuo 2003 m. kovo 21 d.

2. Šalies dokumentų bibliografinė apskaita ir bibliografinės informacijos sklaida

IFLA Visuotinės bibliografinės apskaitos ir Tarptautinė MARC programa (UBCIM) prieš 30 metų pradėjusi savo veiklą, ją baigė 2003 metais. UBCIM pagrindinis tikslas buvo koordinuoti veiklą, nukreiptą bibliografinės apskaitos sistemų ir standartų plėtrai

nacionaliniu lygmeniu, ir tarptautinius bibliografinius duomenų mainus, taip pat remti profesinę veiklą, konkrečius veiksmus, atitinkančius IFLA skyrių ir poskyrių veiklą (pavyzdžiui, Bibliografinės apskaitos poskyris ir Informacijos technologijų bei Nacionalinių bibliotekų skyriai). Taip pat ji koordinavo UNIMARC formato raidą. Be to, ši programa užtikrino projektų, susijusių su bibliografiniais ir formatų standartais, ataskaitų bei atitinkamų susitikimų ir seminarų medžiagos skelbimą.

2003 m. buvo įkurtas naujas IFLA-CDNL susivienijimas bibliografiniams standartams (*IFLA-CDNL Alliance for Bibliographic Standards*). Bibliografinių standartų susivienijimas didžiausią dėmesį skirs tarptautinio koordinavimo tobulinimui ir pagrindinių veiklos sričių plėtros vadovavimui. Susivienijimas siekia prižiūrėti, skatinti naudoti ir derinti egzistuojančius standartus bei koncepcijas, susijusias su bibliografinėmis išteklių apskaita, plėtoti bibliografinės išteklių apskaitos principus ir rūpintis pažanga tarptautiniuose dalykuose, susijusių su ilgalaikiu elektroninių išteklių archyvavimu, taip pat naujų bei rekomenduojamų tarptautinių tokio archyvavimo susitarimų propagavimą.

Kiti konkretesni susivienijimo siekiniai:

- koordinuoti veiksmus, kurie nukreipti plėtoti standartus ir bibliografinės išteklių apskaitos būdus, tarp jų metaduomenis, nuolatinius identifikatorius ir standartų sąveikumą arba suderinamumą;
- remti tarptautinius bibliografinių išteklių mainus palaikant, propaguojant, plėtojant ir prižiūrint metaduomenų ir formatų standartų taikymą;
- užtikrinti, kad būtų laikomasi naujų susitarimų;
- būti IFLA laimėjimų ir pastangų šiose srityse informacijos ir dokumentavimo centru;
- organizuoti ir dalyvauti seminaruose ir simpoziumuose;
- stiprinti dalykinį bendravimą.

Šių svarbių susivienijimo gairių kontekste LNB artimiausių 5 metų veikla bibliografinės apskaitos srityje turėtų būti vykdoma šiomis kryptimis:

- tarptautinių standartinių bibliografinio aprašo (ISBD) taisyklių atnaujinimas ir jų pritaikymas Lietuvos katalogavimo reikmėms ir valstybinei einamajai bei nacionalinei retrospektyviajai bibliografijai rengti;
- UNIMARC formato plėtra pagal Nuolatinio UNIMARC komiteto papildymus ir pristatymas Lietuvos specialistams;
- metodinės medžiagos rengimas ir sklaida;
- bibliografinių įrašų perdavimas į tarptautines duomenų bazes CERL, OCLC, NOSP ir kt., su kuriomis bus sudarytos sutartys.

3. *Tarptautinių standartinių dokumentų numeravimo ir identifikavimo sistemų diegimas*

Tarptautinių standartinių dokumentų numeravimo ir identifikavimo sistemų diegimas yra svarbus IFLA, CDNL, CENL svarstymo objektas. Todėl ir šiais metais CENL ir CDNL buvo kalbama apie nuolatinių identifikatorių vartojimo nacionalinėse bibliotekose bendros strategijos formavimą. Ypač daug dėmesio buvo skiriama DOI sistemai ir šiems identifikatoriams, kurie turėtų suvaidinti svarbų vaidmenį identifikuojant skaitmeninius objektus.

Svarstomų IFLA, CDNL ir CENL problemų kontekste LNB yra nemažai nuveikusi tarptautinio standartinio dokumentų numeravimo srityje. 1992 m. įkūrusi ISBN, o vėliau ir ISSN bei ISMN nacionalines agentūras, LNB pradėjo vykdyti tarptautinį standartinių šalies dokumentų numeravimą, taip sudarydama palankias sąlygas duomenims apie juos pateikti į tarptautines duomenų bazes ir palengvindama jų prieigą. Lietuvoje šios agentūros atlieka ir registrų funkciją: ISSN Lietuvos agentūra registruoja Lietuvoje leidžiamus tęsiamuosius išteklius, o kartu su ISBN bei ISMN agentūra — Lietuvos leidėjus. Atsižvelgiant į tai, kad LNB liko vienintelė institucija, disponuojanti tiksliais ir išsamiais duomenimis apie Lietuvoje vykdomą leidybinę veiklą, joje buvo įkurta Leidėjų katalogo agentūra, kuri kartu su minėtomis nacionalinėmis agentūromis pradėjo kaupti faktografinius duomenis apie šalies leidėjus.

Atsižvelgiant į IFLA, CDNL, CENL rekomendacijas, artimiausiu metu būtina:

- parengti atskiro registro, fiksuojančio duomenis apie leidėjus ir jų vykdomą leidybinę veiklą, įsteigimo projektą ir jį įgyvendinti;
- nuo 2005 m. pradėti skaičiuoti brūkšninio kodo struktūrą ir visai šalyje leidžiamai knygų produkcijai (ISSN nacionalinė agentūra nuo 2002 m. pradėjo skaičiuoti brūkšninius kodus šalies serialiniams leidiniams);
- pritaikyti tarptautinių organizacijų standartus ir rekomendacijas Lietuvos reikmėms;
- spręsti į tarptautinius centrus perduodamų duomenų konvertavimo ir kitas technines problemas;
- skatinti Lietuvos prekybininkus labiau domėtis tarptautinių standartinių numeravimo sistemų privalumais ir jų taikymu savo reikmėms bei diegimu kasdiniame darbe.

Būtina sukurti nacionalines agentūras, atliekančias tarptautinių standartinių identifikavimą ir numeravimą:

- Skaitmeninių objektų identifikatoriaus (DOI);
- Tarptautinio standartinio muzikos įrašo kodo (ISRC);
- Tarptautinio standartinio garso ir vaizdo numerio (ISAN);

- Tarptautinio standartinio tekstinio kurinio kodo (ISTC);
- Tarptautinio standartinio muzikos kūrinio kodo (ISWC).

4. *Bibliografinės ir visatekstės informacijos sklaida*

1996 m. CENL pradėta vykdyti Europos Komisijos finansuojama CoBRA programa, kurioje stebėtojo teisėmis dalyvavo ir Lietuva, daug prisidėjo prie Europos tinklų kūrimo ir Europos šalių kultūros paveldo sklaidos. Prioritetiniai šios programos tikslai buvo:

- skleisti informaciją apie Europos nacionalinių bibliotekų ir kitų informacijos įstaigų projektus, pažangią patirtį ir rezultatus; juos rekomenduoti teikti ES struktūrinių fondų finansinei paramai gauti;
- nagrinėti aktualiausias elektroninių išteklių privalomųjų egzempliorių įstatyminės bazės parengimo, šių dokumentų kaupimo, bibliografinės apskaitos, prieigos ir ilgalaikio saugojimo problemas;
- skatinti bibliografinės informacijos mainus, dalyvauti kuriant valstybinės bibliografijos tarnybas ir diegiant įvairias tinklo paslaugas.

CENL susitikime Romoje ir CDNL susitikime Buenos Airėse informuota, jog CoBRA programa įvykdyta, apžvelgti pagrindiniai rezultatai ir pasiūlyta šią programą sustabdyti, o visą veiklą, susijusią su valstybinės bibliografijos sklaida, perkelti į TEL (*The European Library*) projektą.

Šiuo metu TEL projektas yra prioritetinga CENL veiklos kryptis. Šis projektas iš esmės atitinka Feiroje 2000 m. birželį priimtą e.Europos veiksmų planą, kurio pagrindinis tikslas - skatinti europinio turinio plėtrą globaliuose tinkluose, kad būtų išnaudojamos visos skaitmeninių technologijų galimybės.

TEL projekto tikslai:

- sustiprinti nacionalinių bibliotekų vaidmenį Europoje, ypač atsižvelgiant į jų išipareigojimus saugoti nacionalinį kultūros paveldą ir užtikrinti šios srities duomenų prieigą;
- reklamuoti nacionalinių bibliotekų siūlomas paslaugas;
- teikti, tobulinti ir nuolat remti tikslingą bendradarbiavimą tarp Europos nacionalinių bibliotekų, susijusių organizacijų ir įstaigų, kad būtų užtikrinta nekliudoma vartotojų prieiga prie leidinių ir dokumentų tinkmenų, saugomų bet kokių pavidalų;
- sukurti ir prižiūrėti efektyvų informacijos tinklą plačiąja prasme ir kitas priemones, susijusias su anksčiau išvardytais punktais.

Pitmasis TEL projekto etapas buvo baigtas vykdyti 2004 metų sausio pabaigoje. Projekto rezultatas kol

kas nėra veikianti sistema, o tik pagrindas bandymams daryti tam tikrus veiksmus, siekiant, kad sistema imtų veikti. Už šiuos veiksmus atsakinga Europos bibliotekos administracija bei jos nariai, kurių tikslas yra pasiekti, kad Europos biblioteka imtų veikti. 2006 metų pabaigoje sistema bus įvertinta bei sudaryti tolesnės veiklos planai. Europos biblioteka - tai šaltinių sistema, skirta tyrėjams ir informuotiems piliečiams. Ji teikia kompleksinę prieigą prie Europos nacionalinių bibliotekų fondų, taip pat ir informaciją apie šias bibliotekas. Europos biblioteka pakeis dabar veikiančią *Gabriel* sistemą.

Biblioteka Hagoje suformuos tarnybą, kuri atliks vadovujančios institucijos funkciją ir teiks kadrus naujai suformuotam Europos bibliotekos kabinetui. Ją finansuos tos nacionalinės bibliotekos, kurios bus atrinktos tapti visateisėmis dalyvėmis.

CENL nariai palaiko siūlymą pirmuoju šios sistemos kūrimo etapu įtraukti pagrindinius su bibliotekos vartotojais susijusius *Gabriel* sistemos elementus į Europos bibliotekos sistemą ir sukurti naują CENL tinklalapį, kuriame CENL bibliotekoms būtų teikiama informacija apie naudojamą sistemą. Dėl šios priežasties *Gabriel* sistemą reikės perkelti į Europos biblioteką, todėl ši sistema nustos egzistuoti kaip atskira paslauga.

LNB kaip visateisės narės įsijungimas į TEL projektą turėtų apimti visą kompleksą priemonių ir turinio, ir prieigos prasme.

Lietuvos valstybinės einamosios bibliografijos ir nacionalinės retrospektyviosios bibliografijos produktai buvo ir lieka pagrindinis informacijos apie Lietuvos ir su Lietuva susijusių dokumentų šaltinis, prieinamas Lietuvos bei užsienio vartotojams per įvairias tarptautines programas, tarp jų ir TEL.

Baigus nacionalinės retrospektyviosios bibliografijos rekatalogavimo projektą, ši vertinga bibliografinė informacija atsispindės ne tik Rankinės spaudos knygų (*Hand Press Book - HPB*) duomenų bazėje, į kurią šiuo metu šie duomenys yra tiekiami, o ir TEL.

Perspektyvoje suskaitmeninus 35 milijonus vertingiausio Lietuvos kilnojamojo kultūros paveldo vertybių, greta bibliografinės informacijos, identifikuojančios šiuos objektus, bus galima teikti į Europos biblioteką ir pačius visateksčius dokumentus.

Lietuvai tapus visateise ES nare atsiveria plačios galimybės ne tik teikti savo kultūros paveldą pasauliui per įvairias programas, bet ir turėti efektyvią prieigą prie kitų šalių kultūros ir mokslo šaltinių. Šiuo požiūriu labai įdomus yra CENL pristatytas TEL-ME-MOR projektas; tai bus pirmas rimtas bandymas sudaryti tiriamojo darbo planą, skirtą informacinei visuomenei kurti dešimtyje naujų ES šalių.

SSA (*Strategic Solutions Association*) užsibrėžė tikslą padidinti nacionalinių bibliotekų ir su jomis susijusių nacionalinių sistemų potencialą, kuris skatintų žinių visuomenės veikėjus dalyvauti žinių visuomenės technologijų plėtroje ir FP7 programoje, užtikrintų geresnę prieigą prie svarbiausių Europos informacijos išteklių. TEL-ME-MOR projekto vykdymo metu Europos bibliotekos sukurtos tinklo paslaugos bus perkeltos dešimčiai naujų šalių narių; bus iširta, kaip jose žinių visuomenės veikėjai yra pasirengę dalyvauti su žinių visuomenės technologijomis susijusiuose projektuose ir veikloje (rengdami seminarus, susitikimus ir mainų programas), bus skatinamas susidomėjimas ir užmezgti potencialios partnerystės ryšiai bei teikiama galinga daugiakalbė parama naudojantis žiniatinkliu, kad būtų užtikrinta patogi tinkle esančių išteklių prieiga ir jų platinimas šalyje. Projekto dėka Europos bibliotekos teikiamomis paslaugomis bus galima naudotis visų 10 nacionalinių bibliotekų šalių kalbomis, o naujos šalys narės kultūrinio paveldo ir mokymosi sektoriui ateityje pateiks daugiau pasiūlymų. Dėl šių postūmių jos galės dažniau dalyvauti ir visose kitose ES finansuojamų tyrimų srityse, o institucijos, kuriančios žinių visuomenę naujose šalyse narėse, prisidės prie būsimųjų tiriamojo darbo planų kūrimo.

TEL-ME-MOR projektas yra specifinė parama, reiškianti, jog techninis vystymas nebus vykdomas. Šio pasiūlymo, kuriame dalyvauja visos naujos ES šalys, koordinatorė yra Vokiečių nacionalinė biblioteka; tarp dalyvių yra Britų biblioteka, Nyderlandų nacionalinė biblioteka, Šveicarijos nacionalinė biblioteka ir CENL. 24 mėnesiams numatoma projektui skirti 2 milijonų eurų biudžetą. CENL posėdyje buvo pateiktas TEL-ME-MOR projekto realizavimo planas.

5. Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos plėtra ir tobulinimas

Išdėstytos LNB prioritutinės veiklos kryptys akivaizdžiai grindžiamos jau sukurta LIBIS struktūra, užtikrinančia kaupiamų bibliografinių ir visateksčių duomenų saugojimą bei perdavimą tinklais.

2004 m. LIBIS sistema buvo įdiegta visose Lietuvos viešosiose miestų ir rajonų centrinėse bibliotekose; buvo baigtas visų bibliotekų, 1996 m. projekte apibrėžtų kaip LIBIS dalyvės, įjungimas į integralią bibliotekų informacijos sistemą.

Naujas laikmetis ir LIBIS diegimo rezultatai bei patirtis suformavo naujas galimybes ir naujus uždavinius, kurie turi būti įgyvendinti 2005-2010 m., plečiant bibliotekos veiklos ir elektroninių paslaugų spektrą.

Išskirsime pagrindines kryptis, kurios turėtų būti įgyvendintos per penkerius metus:

- geografiškai plečiama prieiga prie LNB išteklių diegiant LIBIS viešųjų bibliotekų filialuose, visuose Lietuvos regionuose ir kaimo vietovėse. Tai taps ypač efektyvia visuomenės naudojimosi bibliotekos išteklių priemone, kai bus įvykdyti šiuo metu rengiami Vyriausybės inicijuojami projektai dėl plačiajuosčio ryšio pateikimo į visus Lietuvos regionus ir kaimo vietoves;

- LIBIS plečiama į kitas Lietuvos bibliotekas, kurios 1996 m. nebuvo įtrauktos į LIBIS kaip dalyvės, tačiau šiuo metu gali tapti bendro LIBIS tinklo dalimi, taip užtikrinant platesnį ir efektyvesnį informacijos pateikimą tiek LNB skaitytojams (per Suvestinį katalogą), tiek šių bibliotekų skaitytojams sudarant prieigą prie LNB elektroninių katalogų. Jau 2005 m. numatytas LIBIS programinės įrangos diegimas 6 muziejų bibliotekose bei Lietuvos aklųjų bibliotekos filialuose;

- vykdomas LIBIS galimybių ir funkcijų plėtojimas, ypač didelę dėmesį skiriant skaitmenintų dokumentų kaupimui, tvarkymui ir pateikimui vartotojams, taip užtikrinant efektyvų visateksčių dokumentų ir elektroninių išteklių valdymą bei naudojimą ir siekiant išnaudoti virtualios bibliotekos galimybes;

- plečiamas visuomenei teikiamų bibliotekos elektroninių paslaugų spektras, sudarant skaitytojams galimybes ne tik patogiai surasti reikiamą informaciją, bet ir gauti dokumentus ar jų dalis elektroniniu būdu iš elektroninių archyvų ar visateksčių duomenų bazių;

- tobulinami ir plėtojami programinės įrangos moduliai, derinant naujus ar modifikuotus bibliotekinio darbo standartus ir naujausias kompiuterines technologijas, tuo siekiant užtikrinti patogias ir efektyvias informacijos prieigos ir vartojimo galimybes, atliekamų operacijų ir paslaugų įvairovę bei integraciją į pasaulio informacijos erdvę;

- iki 2007 m. parengtinas LIBIS infrastruktūros tobulinimo investicinis projektas, numatantis techninės ir programinės įrangos bei komunikacijų atnaujinimą, grindžiamą naujais standartais ir technologijomis, įvertinant Lietuvoje vykdomų infrastruktūrinių projektų rezultatus;

- 2008 m. numatyti pradėti LIBIS infrastruktūros bei programinės įrangos atnaujinimo darbai, siekiant pagerinti informacinio aprūpinimo kokybę, užtikrinti efektyvią ir greitą prieigą nuotoliniams vartotojams prie bendrų LIBIS ir tarptautinių duomenų bazių, tarp jų ir visateksčių dokumentų ir taip mažinti socialinės, turtinės, geografinės padėties sąlygojamus šiuolaikinių technologijų naudojimo galimybių skirtumus išplečiant jas LIBIS teikiamų informacinių paslaugų pagrindu.

Finansavimas:

- investicinis LIBIS projektas, kurio metinis biudžetas - 2 mln. Lt, užtikrinantis LIBIS palaikymą ir plėtrą pagal besikeičiančius poreikius ir technologijas; per penkerius metus - 10 mln. Lt;

— pagal parengtą projektą 14 mln. Lt iš ES struktūrinių fondų, kurie bus skirti dokumentų skaitmeninimui ir jų pateikimui virtualios bibliotekos vartotojams.

6. Europos ir tarptautinių standartų perėmimas Lietuvos standartais

Siekiant europinio turinio plėtros globaliuose tinkluose, išnaudojant visas technologines galimybes, ypač svarbu taikyti tarptautinius ir bendru sutarimu priimtus Europos standartus komunikacijos, informacijos ir dokumentavimo, informacijos technologijų srityse.

Duomenų mainai tampa komunikacijos dalimi, vis labiau pasikliaujama turinio fiksavimu ir saugojimu elektronine forma, todėl svarbesni tampa suderinamumo standartai ir jų taikymo praktika. Globalios informacijos infrastruktūros standartų kūrimas apima visą veiksmų kompleksą, čia plačiai taikoma informacijos technologijos ir komunikacijos standartų kūrimo patirtis.

Integruotos bibliotekų sistemos jungiamos su kitais elektroniniais išteklių, referavimo ar bibliografavimo tarnybų duomenų bazėmis, tekstų, vaizdų ar kitokio turinio skaitmeninėmis bibliotekomis; čia svarbu taikyti elektroninių duomenų mainų sistemas, pagrįstas tarptautiniais standartais.

Strateginė Lietuvos standartizacijos nuostata yra tarptautinių ir Europos standartizacijos institucijų priimtų ir visuomenei skirtų standartų perėmimas. Vienas pagrindinių Lietuvos nacionalinės standartizacijos principų, kuriuos nustato Lietuvos Respublikos standartizacijos įstatymas, - teikti pirmenybę Europos ir tarptautinei standartizacijai.

Pagal Standartizacijos įstatymą pagrindinė technikos komitetų funkcija yra rengti Lietuvos standartų projektus ir priimti juos bendru sutarimu, dalyvauti rengiant tarptautinių ir Europos standartų projektus.

Siekiant užtikrinti vieningą bibliotekininkystės, bibliografijos, informacijos ir dokumentavimo standartizacijos politiką, 1998 m. gruodžio 31 d. Lietuvos standartizacijos departamento įsakymu Nr. 97 buvo įkurtas Lietuvos standartizacijos departamento Technikos komitetas 47 "Bibliotekininkystė" (toliau LST TK 47). Komitetui vadovauja LNB direktoriaus pavaduotoja, Bibliografijos ir knygotyros centro direktorė R. Varnienė.

LST TK 47 atitiktinis komitetas tarptautiniu lygiu yra ISO TC 46 *Information and Documentation*, Europos lygiu CEN/SS F 07 *Documentation*.

2003-2004 m. LST TK "Bibliotekininkystė" buvo reorganizuotas į "Informacija ir dokumentavimas", išplėsta LST TK 47 veikla, apimant archyvų ir muziejų

veiklos standartizavimą. Sukurti atitinkami LST TK 47 pakomitečiai: PK 1 "Informacinis ir lingvistinis aprūpinimas" (pirmininkė R. Varnienė); PK2 "Archyvų/ dokumentų vadyba" (pirmininkė D. Lukšaitė); PK 3 "Muziejai" (pirmininkė L. Meškelevičienė).

Į standartizavimo veiklą įsitraukė daugiau specialistų iš įvairių įstaigų (Lietuvos archyvų departamento, Lietuvos valstybės naujojo archyvo, Lietuvos ypatingojo archyvo, Vidaus reikalų ministerijos Informacinės plėtros departamento, Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos Seimo kanceliarijos, UAB "Sintagma sistemos", Vilniaus universiteto, Kultūros ministerijos, Vytauto Didžiojo karo muziejaus, Lietuvos etnokosmologijos muziejaus, Lietuvos dailės muziejaus ir kt.).

Per šešerius LST TK 47 darbo metus Lietuvos standartais perimta 16 ISO standartų, du iš jų yra ir Europos standartai. 11 standartų išversta į lietuvių kalbą, kiti perimti patvirtinimo pranešimo būdu.

LNB Bibliografijos ir knygotyros centras įpareigotas kontroliuoti leidybos standartų taikymą, teikti konsultacijas ir metodinę pagalbą leidybinio informavimo, bibliografinių duomenų pateikimo leidiniuose, galiojančių leidybos standartų klausimais.

ISO atitiktinio technikos komiteto rengiami standartai yra labai svarbūs ir plačiai taikytini elektroninės vyriausybės projektuose, ministerijų darbo organizavime, informacinių technologijų kūrime ir diegime, archyvuose, bibliotekose ir kitose informacijos ir dokumentacijos institucijose.

Akivaizdu, kad LST TK 47 "Informacija ir dokumentavimas" yra svarbus pagrindas realizuojant šioje publikacijoje išdėstytas LNB strateginės veiklos sritis. Todėl artimiausią penkmetį būtina:

- tęsti informacijos ir dokumentavimo, bibliotekininkystės, bibliografijos, archyvų bei muziejų veiklos standartizavimo koordinavimą per LST TK 47 "Informacija ir dokumentavimas";
- vykdyti bibliotekininkystės, bibliografijos, informacijos ir dokumentavimo, archyvų, muziejų veiklos standartizavimo darbus;
- dalyvauti ir atstovauti Lietuvai tarptautinių ir Europos standartus kuriančių organizacijų veikloje: Tarptautinėje standartizacijos organizacijoje (ISO), Tarptautinėje elektrotechnikos komisijoje (ICE), Europos standartizacijos komitete (CEN), CENELEC, Europos telekomunikacijų standartizacijos komitete (ETSI), Tarptautinės standartizacijos organizacijos informacijos tinkle (ISONET);
- rūpintis standartų vertimo ir darbų organizavimo finansavimu iš Lietuvos Respublikos biudžeto ir ES struktūrinių fondų.